

# Beleidsplan Stichting Eerherstel Joodse Begraafplaats Zeeburg, 2022-2025

## 1 Inleiding

Stichting Eerherstel Joodse Begraafplaats Zeeburg richt zich op behoud en herstel van de monumentale Joodse Begraafplaats Zeeburg in Amsterdam-Oost. Daarnaast wordt beoogd de bekendheid van deze joodse erfgoedinstelling te vergroten. De in 1714 gestichte begraafplaats is tot 1942 in gebruik geweest als laatste rustplaats voor Asjkenazische joden. Op het moment van grootste omvang lagen hier 100.000 mensen begraven. Na het afstaan van een aantal stukken in 1956 in het kader van de aanleg van de Schellingwouderbrug resteren er nog 70.000 graven. Daarmee is het de grootste joodse begraafplaats van Nederland en een van de grootste van West-Europa.

Stichting Eerherstel Joodse Begraafplaats Zeeburg is in 2008 opgericht vanuit particuliere kring om de ernstige verwaarlozing van de begraafplaats een halt toe te roepen. In goed overleg met de Joodse Gemeente Amsterdam, de eigenaar van de begraafplaats, draagt Stichting Eerherstel zorg voor restauratieve werkzaamheden en natuuronderhoud, en regelt ze de inzet van gidsen voor de Open



Dagen. Met behulp van subsidies zijn ruim honderd grafstenen in 2014 gerestaureerd, in de aanloop naar de viering van het 300-jarig bestaan (zie foto). De stichting publiceerde een boek over drie eeuwen Zeeburg van de hand van Bart Wallet, inmiddels hoogleraar joodse studies aan de UvA. De gemeente Amsterdam onderstreepte het cultuurhistorisch belang van de begraafplaats in 2014 met de toekenning van de status van gemeentelijk monument.

Er zijn rond de veertig vrijwilligers voor de stichting actief, deels voor natuuronderhoud & zerkherstel, en

deels als gidsen. Twee dagen per week (elke woensdag en zondag) werken vrijwilligers aan onderhoud van het terrein. Daarnaast verrichten vrijwilligers historisch onderzoek en houden zij zich bezig met transcriptie en vertaling van de zerkopschriften. Ook behandelt de stichting aanvragen van joodse nabestaanden uit binnen- en buitenland die op zoek zijn naar een specifiek graf. De gemeente Amsterdam en Stichting Eerherstel hebben in een convenant vastgelegd dat de gemeente een deel van het groenonderhoud voor haar rekening neemt, vooral gericht op de toegankelijkheid voor bezoekers tijdens de open dagen.

De begraafplaats is het hele jaar door elke zondag van 10-16 uur opengesteld voor bezoekers. In de periode april tot oktober zijn er maandelijks Open Dagen met rondleidingen. Jaarlijks trekt de begraafplaats op deze manier vele honderden bezoekers. De Joodse Begraafplaats Zeeburg kan op een steeds groter draagvlak rekenen, wat ook financieel tot uiting komt: de stichting krijgt enkele duizenden euro's per jaar binnen aan donaties.

## 2 Al verricht herstelwerk

Najaar 2019 is Stichting Eerherstel een nieuwe fase gestart in het verrichten van achterstallig onderhoud en het herstel van een waardig aanzien van de begraafplaats. Terwijl de restauratie van 2014 zich beperkte tot het voorste gedeelte van het terrein aan de Valentijnkade, nu heeft de vrijwilligersgroep in principe het hele zuidelijke veld (vijf hectare) in het vizier. Niet op elk deel zal even intensief worden gewerkt: sommige stukken zullen ontgonnen worden omdat hier interessante grafstenen te zien zijn, andere delen zullen hun karakter van bijzonder natuurgebied behouden. Het terrein heeft een rijke populatie vogels, insecten en zoogdieren waarmee ook rekening wordt gehouden bij het vaststellen van beheerdoelen.



### ***Belangrijkste resultaten van de vrijwilligersgroep:***

- De oorspronkelijke loop van het hoofdpad over het zuidelijke veld is gereconstrueerd. Met prikstokken is het hele tracé afgezocht waaruit bleek dat overal de oorspronkelijke bestrating met IJsselklinkers uit eind 19de eeuw nog aanwezig is. Op een klein gedeelte is die bestrating onder de zoden vandaan gehaald, als voorbeeld van hoe het was. Ook op de twee kleinere velden bleek dit bestrate hoofdpad nog aanwezig te zijn.
- Enkele honderden omgevallen en bedolven geraakte grafzerken zijn onder de humus vandaan gehaald (zie bijvoorbeeld bovenstaande foto). De zerkteksten zijn getranscribeerd en uit het Hebreeuws/Jiddisch vertaald. Deze database met foto's en informatie over de gevonden zerken (aangevuld met akten uit de burgerlijke stand) is nu nog intern, maar wordt in de toekomst op een vernieuwde website gepubliceerd als belangrijk instrument voor genealogisch onderzoek.
- Bij wijze van proef is een tiental kinderzerken rechtop gezet, met gebruikmaking van een zelf geconstrueerde takelininstallatie (zie foto volgende bladzijde).



- Op circa eenderde gedeelte van het zuidelijke veld is de wildgroei aan bramen beteugeld. Dit probleem heeft te maken met de overvloedige stikstofdepositie waar heel Nederland mee kampt. Zonder ingrijpen zou het hele terrein met braam overwoekerd raken.
- Op allerlei delen van het terrein zijn vele honderden zaailingen van bomen weggehaald om verdere verbossing te voorkomen. De huidige bomen mogen blijven staan, maar door de hoge grondwaterstand is hun conditie slecht waardoor geregeld bomen doodgaan of bij een storm omvallen. Er is veel tijd gestoken in het met de motorzaag wegwerken van dode en gevallen bomen.
- Langs een aanzienlijk deel van het terrein, aan de zuid- en westkant, zijn takkenrillen gebouwd zodat verdere afslag van de oevers is voorkomen en het terrein een meer beschermt aanzien heeft gekregen.
- Een dichtgegroeide afwateringssloot is weer opengelegd en uitgebaggerd, dit kwam de begaanbaarheid van de aanpalende grafvelden ten goede. Vervolgens bleken in deze sloot tal van zerkfragmenten en zelfs hele zerken te liggen, die er door de vrijwilligersgroep uitgehaald zijn.

- Met de stadsecologen van de gemeente Amsterdam is een nauwe samenwerking aangegaan om met wildcamera's de aanwezigheid van zoogdieren in kaart te brengen (onder meer vos, boommarter en wezel). Deze kennis is van belang bij het vaststellen van gewenst beheer. De vrijwilligersgroep doet zelf een vlindertelroute en inventarisatie van planten. Een externe deskundige houdt de broedvogelstand bij. Overigens zijn de belangen van het terrein als joodse



begraafplaats in principe leidend boven natuurbelangen; maar doorgaans gaat het prima samen en hoeft niet gekozen te worden.

- Op de informatietafel is een Zerkenroute beschikbaar langs 'zerken-met-een-verhaal'. Bezoekers kunnen deze route zelfstandig lopen en verwerven zo veel kennis over begravenen op Zeeburg. Gewerkt wordt aan een nieuwe, uitgebreidere versie.
- Een subsidie uit het Fonds Joodse Erfpachttegoeden van de gemeente Amsterdam is gebruikt voor het inhuren van het steenhouwersbedrijf BamBam voor een nieuwe ronde van rechtopzetten van zerken. De bedoeling is regelmatig hiervoor fondsen te werven.

### 3 Activiteitenplan 2022-2025

Veel van de hierboven besproken activiteiten krijgen een vervolg. Met name staan op het programma:

#### 3a) Cultuurhistorisch herstel

- Uitbreiding van de Zerkenroute en voortgaan met historisch onderzoek naar gevonden zerken. Op dit moment wordt geregeld hierover gepubliceerd op het weblog De Vrijdagavond; het plan is dit ook te gaan doen op een nieuwe eigen website.
- Het blootleggen van grafstenen zal voortgaan.
- Een deel van de zerken een nieuwe zwarting van de letters geven.



- Restauratie van bijzondere gevonden zerken, zoals twee marmeren zerken en twee houten zerken (foto's links).

### **3b) Natuuronderhoud**

- Braam op een nog groter deel van het terrein terugdringen; consolideren van het al gedane maaiwerk. Het dominante natuurbeeld wordt dan een moerassig rietlandschap (met aan de randen bomen), waartussen de nog overeind staande zerken goed te zien zijn.
- Tegengaan van verdere verbossing. Wegwerken van dode en omgevallen bomen voorzover die in de weg liggen.
- Verder omzomen van het kleine bosgebied aan de westkant van het zuidelijke veld met een takkenril, zodat dit rustgebied voor dieren niet meer voor bezoekers toegankelijk is. Dit ook vanwege de veiligheid (neervallende takken of zelfs omvallende bomen).
- Voortgaan met natuurinventarisaties zodat niet alleen de cultuurhistorische rijkdom maar ook de natuurwaarden van het terrein optimaal over het voetlicht gebracht kunnen worden.

### **3c) Educatie en creëren draagvlak**

- Voortgaan met de Open Dagen van april t/m oktober met steeds twee rondleidingen voor maximaal vijftien deelnemers per rondleiding (zie foto).



- Opbouwen van een vast bestand aan donateurs.
- Plaatsing van nieuwe informatieborden bij alle ingangen (twee ingangen van het zuidelijke veld, ingang middenveld en ingang noordveld).
- De database met allerlei informatie over de gevonden grafstenen publiceren op de eigen website van Stichting Eerherstel, gelardeerd met verhalen over bijzondere begravenen.
- Op het terrein zelf kleine informatieborden plaatsen bij elk grafveld en daarnaast op geregelde plekken paaltjes met QR-codes die linken naar de bovengenoemde database.

*Tekst: Hansje Galesloot (coördinator herstelproject), namens het bestuur van Stichting Eerherstel Joodse Begraafplaats Zeeburg: David Simon, Ephraim Goldstoft, Gerben Post, Guy Soesan en Hansje Galesloot*